

A MOTORA DOS CANEDOS A alma dun barco sempre vive

Moncho Bouzas
Fotografías antigas restauradas por Manuel Lestón Lado

Foto: Sole Rei

Un barco é froito dun saber milenario que adopta unha fasquía e que se materializa dunha forma determinada; os seus materiais e a súa configuración física proporcionánnos unha noción equilibrada de utilidade e beleza. Isto non é pouco, mais tamén é un punto de encontro innegable que un barco ten alma e que esta é tan importante como a súa realidade física.

O que xa non é tan común é o barco que temos en Esteiro, que vai camiño do século de vida e que é alma integralmente. Chamado desde os anos 20 do século pasado *A motora dos Canedos*, foi construído no lugar da Insuela, na Vila de Esteiro, e a súa botadura foi dirixida por un equipo interdisciplinario de magníficos carpinteiros esteiráns.

A ditadura de Primo de Rivera decretara a prohibición dos partidos políticos e asegurárase do mantemento da orde establecida mediante a represión e a persecución. Os adeptos ao réxime gozaban do dereito de reunión, mais non era así para os que actualmente chamariamos progresistas, que liberados da pesada carga do exercicio dos principios democráticos gañaron un tempo estupendo que decidiron entregar á causa da construción dunha motora. Sábese que eran amantes da navegación a vela e a remos, así como da aplicación dos avances técnicos dedicados á pesca, polo que quixeron conseguir ter en Esteiro unha embarcación a motor. Tratábase da primeira, e nesa proba piloto tiñan depositadas as esperanzas para a modernidade e o progreso.

A construción da motora comezou con total e absoluta calma e discreción. O traballo estableceuse por quendas e mediante un sistema rotatorio entre todas as persoas vo-

luntarias, de forma que todo o mundo puidese aportar sen desatender as súas obrigas laborais.

A dinámica dunha sociedade complexa que asenta as súas raíces na transformación que representou a implantación da industria da salgadura no alborexar do século XIX non se detivo. Non foron alleos destacados patróns das lanchas

Xosé Agrelo Hermo dirixiu a publicación *A motora dos Canedos*

O Mazarico, coa súa embarcación atracada no peirao de Esteiro

xeiteiras, nin tampouco algún dos experimentados mariñeiros no uso da xávega, na pesca da sardiña, así como mulleres e homes do amplo abano de oficios que a división do traballo xerou nas salgadeiras de longa tradición e na primeira conserveira. Tamén colaborou o mestre da Escola da Sociedade, mais sobre todo fixérono os carpinteiros-capataces das fábricas e os mestres carpinteiros de ribeira, a pesar do pouco tempo que lles quedaba por mor da demanda inducida pola lonxana Primeira Gran Guerra Europea, de efectos económicos acentuados na produción da salga e na construción naval, que volveron a coñecer un gran avance.

Cando, en función das horas de traballo dedicadas á motora, esta debería ter estado xa practicamente lista para a botadura, a saída ao mar non se producía, probablemente por problemas de índole mecánica. Unha cousa era facer o barco e outra moi distinta montar o motor e que este funcionase. Fose o que fose tratábase de algo importante, porque se incrementaron as quendas de traballo sen que se producisen novas do éxito da empresa.

Os esquivos favores dos ventos seguían a encher as velas dos pailebotes das compañías que comerciaban desde o Mediterráneo ata as Illas Británicas, con tripulacións que converteran a cabotaxe na odisea cotiá do horizonte oceánico. As arboraduras dos galeóns e dos racús propulsaban a unión dos pobos todos da ría con carreiras estables a Vigo e a Vilagarcía, e tamén, como non, a Coruña. As relingas das lanchas do xeito, das canoas, dos botes e dalgunha

dorna eran unha garantía. Porén, o desgaste aos remos da traiñeira e das enviadas ás inacabables sesións de remo, así como as xornadas completas perdidas nas encalmadas, non deixaban lugar ao desánimo ante as vantaxes no mar do uso da propulsión mecánica.

Os homes e mulleres que plantexaran o reto eran Os Canedos. Sabíase que eran xente pouco dada a rendérense con facilidade, así como a recoñecer publicamente o seu fracaso, polo que só podían ver a motora os que participaban directamente na súa construción. O resto do pobo tería que agardar ao día da botadura.

Os Canedos pasaban horas traballando na motora sen ningún resultado visible e palpable. O que si medraba era a curiosidade por ver a motora e por coñecer os detalles concretos que impedían o avance da súa construción. Incluso algúns aseguraban, para escarnio dos Canedos, que aquel barco nin existía sequera e que todo era un conto para reunírense, e a saber qué andaban falando.

O certo, amigas e amigos, foi que, en canto os ventos foron propicios, Os Canedos impulsaron a Protección Social Esteirana á categoría de importante referente asociativo na comarca, con capacidade efectiva para a acción social e política na conquista dun mundo mellor. Esta idea ficaba recollida e expresada, agora si aos catro ventos, no seu lema oficial; Viva a Libertade, a Igualdade e o Asociado.

Logo de establecida a II República no 1931, os concelleiros membros da Protección Social Esteirana presentes na primeira sesión plenaria do Concello de Muros, Joaquín Rama Cernadas, José Portals Piñeiro, Ramón Núñez Veloso e Manuel Fernández Lago, explicitan a solidez da madeira dos soños que a maioría social de Esteiro comparte. No 1932 a Sociedade, a través de Francisco Rodríguez e José Veloso, participa nas discusións para a elaboración do proxecto de Estatuto de Autonomía de Galicia.

No 1933 prodúcese unha confluencia de navegacións que dan lugar a un feito histórico absolutamente transcendente: o primeiro congreso da Federación Comarcal Muradaza, creada pola Protección Social Esteirana, coa Agrupación de Traballadores e Agricultores de Serres-Muros e coa Unión de Traballadores de Mar e Terra de Muros-UGT, presididas respectivamente por José Veloso, Alejandro Martínez e Pedro Fernández.

De outubro do 1934 a abril do 1935 a asociación estivo clausurada, mais era tan grande o seu corazón que non

Ile collía no peito. Aquela vivenda particular da Insuela na que se comezaran a tecer as realizacións dos Canedos xa quedara pequena, habitando o espírito canediano na Casa da Sociedade e mantendo acesa a referencia, sustentada nas grandes correntes de pensamento do momento e concretada no propio Local Social, na cooperativa de consumo, na caixa de aforros, no impulso da dotación de infraestruturas públicas e nas iniciativas educativas de tecnificación das traballadoras e traballadores do mar e do agro, tan necesarias no contexto dun ciclo económico recesivo no que a construción naval, a salgadura e mesmo a actividade conserveira xa non eran o pulmón económico en expansión, como si o foran unha década atrás, para o desenvolvemento do benestar social.

No 1936 a candidatura municipal da Fronte Popular, impulsada polo alento da Federación Comarcal Muradaza, consegue a Alcaldía para Manuel Tobío Romaní, destacado membro da Protección Social Esteirana. Este feito converteuse nun chanzo de ilusión na consecución dun soño longa e rexamente calafateado.

O 18 de xullo do 1936, cos aparellos militares señoreando, representa o punto de inflexión cunhas correntes de fondo e uns ventos bárbaros e esterilizantes que secan os froitos que agromaban e os caladoiros das pesqueiras todas, o que por certo, se ben de efectos nefastos, é fariña doutra muiñada.

O 26 de xullo confluíron os persoeiros republicanos da comarca no Peirao de Muros; os de Tállara, de Argalo, de Lousame, do Couto, de Noia, da Serra, de Abelleira, de Serres, de Muros e tamén os da Sociedade de Esteiro. Embarcaron rumbo ao Bilbao republicano en dous bous de Muros, o “Santa Eulalia” e o “Santa Rosa”, que debuxaron no mar uns ronseis xa nunca desandados por aqueles homes e mulleres.

Durante décadas dominaron a ocultación e o silencio, mais en Esteiro unha lenda ou un mito (non se sabe moi ben a que categoría pertencía) sobre a Motora dos Canedos perviviu coa forza dunha obra viva ben construída. Netas e netos, orgullosos dos nosos devanceiros, tivemos así un símbolo dunha realidade deconstruída e da que unicamente dispoñiamos de información fragmentaria.

Con todo, hai constancia, porque hai memoria, de que aqueles homes e mulleres de Esteiro, xa durante a ditadura de Primo de Rivera, dedicaron os seus esforzos á construción dun barco que non era un barco calquera, senón toda unha motora. A motora dos Canedos só foi vista polos que traballaron nela, mais a súa existencia é tan real e innegable que hoxe sabemos que tan coñecida e lonxeva embarcación era toda ela ALMA.

Moncho Bouzas é membro do Grupo de Cultura Mariñeira da Asociación Cultural O Xeito (Esteiro-Ría de Muros e Noia).

A lancha xeiteira do mariñeiro esteirán coñecido coma “O Mazarico” na praia de Parameán

